

Boekbespreking

J. CHRISTIAENS, *De geboorte van de jeugddelinquent (België, 1830-1930)*, Criminologische Studies 1, Brussel, VUBPress, 1999, 430 p.

Het doctoraat van JENNEKE CHRISTIAENS is een zeer lijvig document. Ze beschrijft op 430 pagina's 'de geboorte' van de jeugddelinquent en de straf die hij/zij voor een delict kan oplopen in de periode 1830 tot 1930. Er wordt gefocust op de Belgische jeugddelinquent, zonder de internationale context uit het oog te verliezen. Aan het begin van de onderzoeksperiode, in 1830, worden minderjarige daders gestraft voor de feiten die ze hebben gepleegd. Een eeuw later vormt daarentegen de behandeling de centrale reactie ten aanzien van delinquenten minderjarigen. De lange weg van fundamentele transformaties op vlak van de omschrijvingen, verklaringen en aanpak van jeugdcriminaliteit in de tussenperiode worden door de auteur op een boeiende wijze en op geen enkel moment te uitvoerig beschreven. De resultaten van vier jaar onderzoek van gerechtelijke en penitentiaire archieven gekoppeld aan een literatuurstudie worden in drie delen opgetekend. Daarin wordt antwoord gegeven op de vraag "Wanneer, waarom en hoe ontstaat er een specifieke aandacht voor jeugdcriminaliteit?"

In het eerste deel wordt beschreven dat in de loop van de negentiende eeuw jeugdcriminaliteit als een specifiek maatschappelijk probleem wordt ontdekt.

Hoofdstuk 1 schetst de veranderende percepties en visies inzake criminaliteit waardoor er zich een gerichte aandacht voor jeugdige criminelen en 'kind-boefjes' ontwikkelt in de Belgische samenleving na 1830. De auteur brengt dit gegeven in verband met een viertal evoluties. Allereerst wijst ze op de opkomst van de statistiek in het algemeen en de criminele statistieken in het bijzonder. Zij brengen voor het eerst een 'objectief' beeld van het aantal gepleegde misdrijven en het aantal vervolgte daders en dus ook van het fenomeen 'jeugdcriminaliteit'. Zo lijken de cijfers onder meer aan te tonen dat in de eerste helft van de negentiende eeuw de criminaliteit gepleegd door minderjarigen toeneemt. De in diezelfde periode opkomende sociale enquêtes trachten te doorgronden welke sociale factoren een rol spelen bij de verklaring van die stijging. Vooral de (slechte) morele omstandigheden waarin kinderen opgroeien, krijgen daarbij veel aandacht. Ook die inzichten dragen hun steentje bij tot het ontstaan van de categorie 'jeugddelinquenten' en de specifieke aandacht voor hen. Een derde evolutie betreft de correctionalisering in het strafrechtelijk vervolgingsbeleid. Onder bepaalde voorwaarden kunnen minderjarigen onder de zestien jaar verwezen worden naar de correctionele rechtbank. Ten slotte wordt in deze context gewezen op de diverse penitentiaire initiatieven die specifiek worden ontwikkeld om een halt te roepen aan de jeugddelinquentie, met name de oprichting van een jeugdgevangenis voor jongens in 1844 in St.-Hubert en in 1848 de aparte penitentiaire instelling voor meisjes in Luik. Door deze maatschappelijke veranderingen met elkaar in verband te brengen, slaagt CHRISTIAENS erin te duiden hoe de jeugdcriminaliteit erkend is geworden als specifiek probleem.

In het tweede hoofdstuk geeft de auteur aan de hand van correctionele vonnissen van de gerechtelijke arrondissementen in de provincie Antwerpen (Turnhout, Mechelen en Antwerpen) weer op welke wijze het jeugdcriminaliteitsprobleem zich in de negentiende eeuw manifesteert voor de rechtbanken. Er wordt *increto* nagegaan welke delicten jongeren plegen en of het effectief jeugdmisdrijven betreft. Allereerst wordt uit de cijfers duidelijk dat er sprake is van een alarmerende stijging van de (vervolgde) jeugdcriminaliteit in de loop van de negentiende eeuw. Maar tevens dat er belangrijke verschillen zijn tussen de arrondissementen onderling. Ook blijkt dat de aard van de vervolgte criminaliteit verandert. In de eerste helft van de eeuw is de jeugddelinquent vooral 'een dief' en meer concreet 'een rurale dief'. Relatief gezien worden meer minderjarigen, evenals meer vrouwen, dan mannen voor dergelijke delicten vervolgd. Voor een belangrijk deel gaat het hierbij om overlevingsactiviteiten. In de tweede helft van de negentiende eeuw daalt deze vorm van diefstal. Onder andere door een gewijzigd vervolgingsbeleid. De aandacht van de vervolgende instanties in de Antwerpse provincie verschuift van het rurale Turnhout naar de (haven)stad Antwerpen. De jeugdcriminaliteit wordt vooral na 1860 een stedelijk probleem. Het aantal minderjarigen dat erbij betrokken is, stijgt spectaculair. De stedelijke diefstal en de rurale diefstal van voordien verschillen met name in hetgeen wordt ontvreemd. Ook nu gaat het echter weer veelal om een overlevingsactiviteit, onder meer doordat het inwonersaantal in de stad sterk is toegenomen. Dat de minderjarige dief de bovenhand heeft in de negentiende eeuw wil echter niet zeggen dat de hooligan of gewelddadige jeugddelinquent in die tijd niet bestaat. Ook de vervolging van deze vorm van criminaliteit stijgt en bovendien vormen de gewelddadige minderjarigen relatief een steeds grotere groep. Minderjarige meisjes vormen daarbij duidelijk een minderheid. De auteur besluit dat zowel wat betreft de vermogensdelicten als de geweldsdelicten er niet gesproken kan worden van een specifiek jeugddelict. Dezelfde delicten en trends heeft ze bij volwassenen waargenomen. Wat betreft het vonnis dat de rechter ten aanzien van minderjarigen velt, blijkt uit de gepresenteerde cijfers dat meer dan 70 % schuldig wordt bevonden en dus een straf krijgt, met name een geldboete en nog vaker een korte gevangenisstraf.

Het tweede deel van het doctoraat bestaat eveneens uit twee hoofdstukken. Het behandelt de ontwikkeling van een op minderjarigen gerichte bestraffingspraktijk.

In het eerste hoofdstuk van dit deel beschrijft CHRISTIAENS hoe binnen de strafuitvoering een aparte plaats voor minderjarige gedetineerden en delinquenten wordt voorzien. De specificiteit van het straffen van minderjarigen in de negentiende eeuw vormt de spanning tussen straffen en heropvoeden. In 1844 komt er een aparte gevangenis voor minderjarigen jonger dan zestien in St.-Hubert. Van daaruit groeien nog enkele andere instellingen voor minderjarige delinquenten, met name delinquente jongens. Uit de studie blijkt dat er twee groepen minderjarigen worden onderscheiden, namelijk de groep onschuldige, in de zin van niet 'het oordeel des onderscheids' bezitten, en de groep schuldige minderjarige daders. De onschuldige minderjarigen die een misdrijf hebben gepleegd, worden vatbaar geacht voor heropvoeding en worden in aparte instellingen, d.w.z. apart van de volwassen daders, geplaatst. De schuldige jeugddelinquenten krijgen een korte straf en komen dus niet in aanmerking voor heropvoeding. Zij ondergaan

hun straf in (aparte delen van) de strafgevangenissen voor volwassenen. De idee achter het ontstaan van een aparte bestraffingspraktijk voor minderjarigen is volgens de auteur niet zozeer ingegeven vanuit een bekommernis om 'het kind', maar veeleer om de onderlinge besmetting van volwassenen en minderjarige daders in één en dezelfde gevangenis tegen te gaan. Daarenboven wordt de jeugdgevangenis gezien als een strenge school en dus als een poging tot verbetering van de jeugddelinquent. De focus van de gevangenisstraf en de penitentiaire praktijk is met andere woorden het individu van de gedetineerde jeugdige.

In het volgende hoofdstuk gaat CHRISTIAENS in op wat ze zelf 'de grenzen van de heropvoeding' noemt. Daartoe heeft zij onderzoek verricht naar de dossiers van de 'onverbeterlijke jongens' in het Gentse disciplinekwartier. Allereerst blijkt dat 'onverbeterlijk' zeker geen duidelijk afgebakende categorie van minderjarigen betreft, maar vele ladingen dekt. Het gaat met name om jongens waarmee de heropvoeding geen weg meer kan en waarop het etiket 'gevaarlijk' wordt geplakt. De onverbeterlijke jongens die in het Gentse kwartier opgesloten worden, staan onder strenge controle en bewaking. Discipline, tucht en controle over tijd en ruimte zijn kenmerkend voor het regime. De dagindeling bestaat voornamelijk uit arbeid en onderricht. De beslissing of de 'onverbeterlijke' kan worden vrijgelaten, wordt gestoeld op informatie uit de interne evaluatie, het maatschappelijk onderzoek en het verzoek tot vrijlating. Er wordt met andere woorden niet alleen nagegaan in hoeverre de minderjarige zelf 'verbeterd' is, dat wil zeggen hoe goed hij zich heeft gedragen tijdens de opsluiting en het aangeleerde beroep, maar tevens in hoeverre het sociaal milieu waarnaar de minderjarige zal terugkeren, is 'verbeterd' en de nodige garanties biedt. Voor sommige jongens betekent de militaire dienst de mogelijkheid om vervroegd vrij te komen. Ook plaatsing bij een leermeester vormt voor de 'onverbeterlijken' een belangrijke manier tot vervroegde invrijheidstelling.

In het laatste deel wordt onderzocht hoe aan het einde van de negentiende eeuw de herdefiniëring van de minderjarige dader en zijn straf de 'geboorte' van de moderne jeugddelinquent aan het begin van de twintigste eeuw mogelijk maakt. Centraal daarbij staat de toenemende aandacht voor de individuele dader. De jeugddelinquent van de twintigste eeuw wordt niet meer beschouwd als dader van een misdrijf, maar hij pleegt 'als misdrijf omschreven feiten'. Hij is stout of gedraagt zich slecht of is het slachtoffer van een gevaarlijke opvoedingssituatie. Hij verschijnt voor een speciale kinderrechtster die na een onderzoek naar de problematische aard van de minderjarige zal beslissen welke maatregel passend is. De straf wordt vervangen door een maatregel, omdat het doel niet langer straffen maar behandelen, beschermen en heropvoeden is. De beschermings- of heropvoedingsmaatregel is in principe van onbeperkte duur en kan permanent aangepast worden.

De vijf hoofdstukken vormen een kritisch samenhangend betoog waarmee de auteur op overtuigende wijze twee transformatieprocessen blootlegt, namelijk het proces van de veranderende perceptie van het probleem van jeugdcriminaliteit en het proces van de veranderende visie op de oplossing van dat probleem. Een lezenswaardig proefschrift voor een veel breder publiek dan alleen jeugdcriminologen!

Ingrid VAN WELZENIS